

Ησυχασμός και Θεολογία: Συμβολή στο Διάλογο για την Αγία και Μεγάλη Σύνοδο

[Ορθοδοξία](#) / [Θεολογία](#)

[Γεώργιος Ι. Μαντζαρίδης, Ομότιμος Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.](#)

Με αφορμή τη σύγκληση της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, δημοσιεύουμε Κείμενο του Ομοτίμου Καθηγητού Θεολογίας του Α.Π.Θ. Γεωργίου Μαντζαρίδη, το οποίο αφορά τον τρόπο με τον οποίο παράγεται η Ορθόδοξη Θεολογία. Το κείμενο αυτό αποτελεί συμβολή στο γενικότερο διάλογο που προηγείται των συζητήσεων της Πανορθόδοξου Συνόδου.

Ο ησυχασμός δεν αποτελεί απλό θεολογικό ρεύμα ή εκκλησιαστικό σύστημα, αλλά φαινόμενο που υπερβαίνει τα ποικίλα ρεύματα και συστήματα. Πολύ περισσότερο ο ησυχασμός δεν περιορίζεται σε κάποια ιδιαίτερη περίοδο της ιστορίας του μοναχισμού, όπως αυτή του δέκατου τέταρτου αιώνα, όταν ο λόγιος μοναχός Βαρλαάμ ο Καλαβρός καταφέρθηκε εναντίον των αγιορειτών μοναχών και προκάλεσε την γνωστή ησυχαστική έριδα. Ησυχασμός είναι η καλλιέργεια της ησυχίας, που χαρακτηρίζει διαχρονικά τον ορθόδοξο μοναχισμό. Τι είναι όμως αυτή η ησυχία, και ποιό το περιεχόμενό της;

Η ησυχία υπό την συνήθη έννοιά της ταυτίζεται γενικά με την ακινησία σε αντίθεση προς την κίνηση, η θεωρείται ταυτόσημη με την ανάπαυση σε

αντιδιαστολή προς την εργασία ή την ασχολία. Εκλαμβάνεται δηλαδή η ησυχία ως εξωτερική και πρωτίστως σωματική κατάσταση, χωρίς κάποιο ιδιαίτερο πνευματικό περιεχόμενο ή κάποια άμεση σχέση με την εσωτερική ζωή του ανθρώπου. Συμπίπτει με αυτό που οι Πατέρες ονομάζουν αργία.

Στην ορθόδοξη όμως παράδοση η ησυχία έχει πολύ διαφορετικό νόημα. Δεν ταυτίζεται με την ακινησία ούτε με την ανάπαυση. Αλλά και δεν αντιμετωπίζεται ως κάποια συμβατική ενασχόληση ή αρετή. Ησυχία είναι η «υψηλότερη ασχολία»[1] και η «τελειότερη αρετή»[2]. Είναι η οδός της θεογνωσίας, που κορυφώνεται στην «θεωρία». Οι άλλες αρετές, οι «δια των έργων εκπληρώσεις» των εντολών, αποτελούν το πρώτο στάδιο αλλά και την απαραίτητη προϋπόθεση για την συνέχιση της πορείας προς την «θεωρία».

Σε μία περιεκτικότερη για το θέμα μας αναφορά ο μεγάλος ησυχαστής όσιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος παρατηρεί: «Πάντες οι απόστολοι και οι εξ αυτών θεοφόροι πατέρες ουδαμού της δια των έργων ευαρεστήσεως την ησυχίαν προέκριναν, αλλά δια της των εντολών εκπληρώσεως την πίστιν επιδειξάμενοι της του Θεού αγάπης εν γνώσει κατηξιώθησαν και, ως νομίμως αγωνισάμενοι και έπαθλον της νίκης την εν αγάπη γνώσιν Θεού λαβόντες και είναι συν αυτώ επιποθούντες, έξω του σταδίου και των εν πολέμοις ταραχών εγένοντο· και έτι νομίμως αγωνιζόμενοι έξω τούτων γίνονται, αμερίμνως και ανεπιμίκτως των κάτω και λυπηρών και τας επικαρπίας των πόνων επαπολάβοντες»[3].

Ποτέ η ησυχία στην ζωή της Εκκλησίας δεν θεωρήθηκε προτιμότερη από την τήρηση των εντολών. Η παραθεώρηση των εντολών βρίσκεται στον αντίποδα της ησυχίας. Ο ησυχαστής από αγάπη προς τον Θεό τηρεί πιστά τις εντολές του και έτσι καταξιώνεται να γνωρίσει τον Θεό. Και από τον πόθο που τον κυριεύει να

παραμείνει μαζί του ξεπερνάει το στάδιο των ταραχών και της ανησυχίας και εγκολπώνεται το «θείον πυρ» της ησυχίας, οπότε «δύναται και της ησυχίας του Ιησού ακούειν»[4]. Γι' αυτό πρότυπο της ησυχίας και της ησυχαστικής ζωής στον ορθόδοξο ησυχασμό είναι η Παναγία, που φέρει στην αγκάλη της «το θείον Πυρ»[5].

Με την τήρηση των εντολών μαρτυρείται η αγάπη του ανθρώπου προς τον Θεό και προσεγγίζεται η θεογνωσία. «Ο έχων τας εντολάς μου και τηρών αυτάς, εκείνός εστιν ο αγαπών με· ο δε αγαπών με αγαπηθήσεται υπό του πατρός μου, και εγώ αγαπήσω αυτόν και εμφανίσω αυτόν εμαυτόν»[6]. Η κατάσταση όμως της νοεράς ησυχίας υπερβάλλει την τήρηση των εντολών. Ενώ η τήρηση των εντολών, που χαρακτηρίζεται στην ασκητική παράδοση γενικότερα ως «πράξις», οδηγεί στην «θεωρία», η νοερά ησυχία αποτελεί τον χώρο πραγματώσεως της θείας «θεωρίας».

Βέβαια, πριν φθάσει ο άνθρωπος στο επίπεδο της νοεράς ησυχίας, χρειάζεται να προσπαθήσει να συγκεντρώσει τον νου του, να τον ελευθερώσει από περισπασμούς και να τον απομακρύνει από τα εγκόσμια. Έτσι η αποφυγή των εγκοσμίων προβάλλει ως οδός ασκητικής καθάρσεως και πορεία ανυψώσεως προς την νοερά ησυχία. Γι' αυτό και ο όσιος Ιωάννης ο Σιναΐτης, ο καθηγητής του ησυχασμού, θέτει ως πρώτη βαθμίδα του ησυχαστικού εγχειριδίου του, της *Κλίμακας*, την αποταγή. Κανείς, γράφει, δεν θα εισέλθει στεφανωμένος στον ουράνιο νυμφώνα, αν δεν πραγματοποιήσει την τριπλή αποταγή· την αποταγή των πραγμάτων και των ανθρώπων, την εκκοπή του θελήματος και την αποταγή της κενοδοξίας[7].

Η βίωση της ησυχίας χρειάζεται βέβαια και ανάλογη εξωτερική ηρεμία. Δεν κατορθώνεται μέσα στον θόρυβο και την ταραχή της κοσμικής ζωής. Πολύ περισσότερο δεν κατορθώνεται μέσα στον θόρυβο και την ταραχή της σύγχρονης ζωής, έστω και αν εμφανίζονται πάντοτε φωτεινές εξαιρέσεις που κατορθώνουν τα ακατόρθωτα. Η ησυχία είναι κατάσταση της ψυχής και ακριβέστερα του νου. Όταν παύσει ο νους του ανθρώπου να σκορπίζεται στα έξω πράγματα και να διαχέεται με τα αισθητήρια στον κόσμο, επανέρχεται στον εαυτό του και δια του εαυτού του «προς την περί Θεού έννοιαν αναβαίνει»[8]. Η ησυχία βιώνεται πρωτίστως στην έρημο. Και όλοι οι μεγάλοι ησυχαστές πέρασαν από την έρημο.

Σε σχέση με την προσέγγιση και γνώση του Θεού αναφέρεται συνήθως ο ψαλμικός στίχος «σχολάσατε και γνώτε ότι εγώ ειμι ο Θεός»[9]. Συχνά όμως ο στίχος αυτός εκλαμβάνεται ως αναφερόμενος στην εξωτερική ησυχία. Ως σχολή δηλαδή θεωρείται απλώς η αποχή από την εργασία ή η εξωτερική ησυχία. Μία τέτοια όμως σχολή, μία τέτοια ησυχία, δεν έχει κάποιο θετικό περιεχόμενο ούτε βέβαια μπορεί

να προσφέρει θεογνωσία. «Ου γαρ από της έξωθεν ησυχίας η του Θεού γνώσις δίδεται... αλλ' εκ της του Θεού γνώσεως μάλλον η ησυχία τω νομίμως και καλώς αγωνιζομένω εγγίνεται»[10]. Όποιος παραιτείται από την πράξη, δηλαδή από την τήρηση των εντολών, χωρίς να επιδίδεται στην πνευματική εργασία, παραμένει αργός και στα δύο επίπεδα, οπότε ασφαλώς αμαρτάνει[11].

Η θεογνωσία δεν έρχεται ως καρπός εξωτερικής ησυχίας, όσο χρήσιμη και αν είναι αυτή για την απόκτησή της. Ούτε ο ησυχασμός περιορίζεται στην εξωτερική ησυχία. Η ησυχία του ορθόδοξου ησυχασμού δεν είναι θεωρητική αλλά καθ' υπερβολήν εμπειρική κατάσταση. Προϋποθέτει την τήρηση των εντολών και την καλλιέργεια των αρετών. Όταν ο ασκητής ωριμάσει στο πρακτικό αυτό στάδιο, στην «πράξη», όταν δηλαδή έχει ήδη αγωνιστεί στο στάδιο των αρετών «νομίμως και καλώς», αξιώνεται να στραφεί προς την «θεωρία». Και η απόλαυση της θείας αυτής θεωρίας είναι η πραγματική ησυχία, η νοερά ησυχία.

Παρουσιάζοντας τις δύο αυτές μορφές της ασκητικής ζωής ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος γράφει: «Πράξιν προτιμήσεις η θεωρίαν; Όψις τελείων έργον, η δε πλειόνων. Άμφω μεν εισι δεξιαί τε και φίλαι· συ δε προς ην πέφυκας εκτείνου πλέον»[12]. Οι δύο αυτές μορφές της ασκητικής ζωής χαρακτηρίζονται ως καλές και αγαπητές. Ο καθένας όμως καλείται να προτιμήσει αυτήν που του ταιριάζει. Η πράξη είναι για τους πολλούς, ενώ η θεωρία για τους τελείους. Ο ίδιος ο άγιος Γρηγόριος προτίμησε την θεωρία. Και οδηγήθηκε στην προτίμηση αυτήν όχι τόσο από την ξεχωριστή ψυχοσύνησή του, όσο από τον διάχυτο ένθεο έρωτα «του καλού και της ησυχίας» που ένιωθε μέσα του[13].

Ο αδελφικός φίλος του αγίου Γρηγορίου Βασίλειος ο Μέγας φαίνεται να προτίμησε την πράξη. Αυτήν τοποθέτησε ως βάση της μοναχικής ζωής που θεμελίωσε. Υποστηρίχθηκε μάλιστα ότι απέκλειε τελείως τον ερημιτισμό ως ασυμβίβαστο με την κοινωνική φύση του ανθρώπου, και ότι πιθανώς προς τα τέλη της ζωής του ανέχθηκε τους ερημίτες ασκητές ως εξαίρεση. Η άποψη αυτή είναι αρκετά απλουστευτική. Τα φαινόμενα συχνά απατούν. Ο Μέγας Βασίλειος έζησε έντονα την ησυχία και επισήμανε την σπουδαιότητά της για την πνευματική ζωή. Αυτή υπήρξε και η σταθερή βάση, στην οποία στήριξε το απaráμιλλο ποιμαντικό και κοινωνικό έργο του. Πως αλλιώς θα μπορούσαν να ερμηνευθούν οι απαντήσεις του προς τον έπαρχο Μόδεστο η η παντελής πτωχεία του με την διανομή στους πτωχούς όλης της περιουσίας που κληρονόμησε από τους γονείς του;

Με διασπασμένο τον νου, επισημαίνει ο Μέγας Βασίλειος, «ούτε την προς Θεόν αγάπην, ούτε την προς τους πλησίον δυνάμεθα κατορθώσαι»[14]. Είναι χαρακτηριστική η επιμονή, με την οποία προβάλλει την σχετική προτροπή του *Δευτερονομίου* «πρόσεχε σεαυτώ»[15]. Σε ειδική ομιλία του με θέμα το βιβλικό

αυτό ρητό υπογραμμίζει: «Πρόσεχε ουν σεαυτώ, τουτέστι· μήτε τοις σοις, μήτε τοις περί σε, αλλά σεαυτώ μόνω πρόσεχε»[16].

Η ησυχία δεν αποτελεί μόνο επακολούθημα της «πράξεως», αλλά και προϋπόθεση για την ορθή άσκησή της. Η σωστή πράξη είναι καρπός ησυχίας. Η ακριβής τήρηση της διπλής εντολής της αγάπης προϋποθέτει την ενοποίηση του διασπασμένου ανθρώπου, την περισυλλογή του νου, την νοερά ησυχία. Ο Μ. Βασίλειος δεν προτίμησε την σύσταση ερημιτικών ησυχαστηρίων, που θα μπορούσαν εύκολα να δημιουργηθούν με τις ημερημιτικές κοινότητες που συγκροτούσαν πιστοί στην εποχή του. Και δεν το έκανε αυτό, επειδή ο ίδιος είχε ήδη ασκηθεί και ωριμάσει στην ησυχία φθάνοντας στην θεοπτία, όπως αποκαλύπτεται από επιστολή του: «Ο μέντοι τη θεότητι του Πνεύματος ανακραθείς νους, ούτος ήδη των μεγάλων εστί θεωρημάτων εποπτικός και καθορά τα θεία κάλλη, τοσούτον μέντοι όσον η χάρις ενδίδωσι και η κατασκευή αυτού υποδέχεται»[17].

Θέλοντας ο Μ. Βασίλειος να απομακρύνει τον μεγάλο κίνδυνο της διασπάσεως και της αυταρέσκειας, που συνεπάγεται για τους πολλούς η ανέντακτη μονήρης ζωή, πρόταξε το κοινόβιο[18]. Αλλά και για να στηρίξει σε ασφαλή βάση το κοινόβιο και να διατηρήσει ανοικτή την ησυχαστική χαρισματική του προοπτική, έθεσε ως προϋπόθεση την αποταγή, την οποία πρόβαλε και όρισε ως «καρδίας ανθρωπίνης προς την εν ουρανών πολιτείαν μετάθεσιν»[19]. Την προοπτική αυτή του μοναχικού θεσμού, αλλά και γενικότερα της χριστιανικής ζωής ανέπτυξε στην συνέχεια ο κατά σάρκα και κατά πνεύμα αδελφός του Γρηγόριος Νύσσης στα υπέροχα πνευματικά και ησυχαστικά συγγράμματά του.

Ο ορθόδοξος μοναχισμός ήταν εξ αρχής ησυχαστικός. Και ο αρχέγονος μοναχός, ζώντας μακριά από τον κόσμο και ασκώντας την αδιάλειπτη προσευχή, ήταν ουσιαστικά ησυχαστής[20]. Ήταν απαραίτητο να κταφεύγει στην ησυχία, «ώστε αθολώτως προσομιλείν τω Θεώ»[21]. Αυτό όμως αποτελούσε και αποτελεί αυτονόητη ανάγκη και για κάθε πραγματικό πιστό. Έτσι έχουμε την ησυχία και ως ένα βασικό γνώρισμα του φρονήματος της Εκκλησίας. Είναι η «καλή μερίδα» της Μαρίας, την οποία προέκρινε ο ίδιος ο Χριστός, και η οποία προβάλλεται και επαινείται σε ολόκληρη την ορθόδοξη παράδοση. Έτσι κατανοείται και η οικειότητα που είχε πάντοτε ολόκληρο το πλήρωμα της Ορθόδοξης Εκκλησίας με την ασκητική παράδοση, όπως αυτή προσφέρεται με την *Φιλοκαλία* και με τα κείμενα των οσίων Ισαάκ του Σύρου, Εφραίμ του Σύρου, Ιωάννου της Κλίμακος, Νικοδήμου του Αγιορείτου και άλλων.

Η ησυχία αποτελεί για όλους τους Χριστιανούς μέθοδο ασκήσεως και τρόπο ζωής. Όπως η ηθική, έτσι και η πνευματική ζωή του πιστού δεν παρουσιάζεται μονολιθικά η αποσπασματικά, αλλά εκδιπλώνεται δυναμικά με την

αυτοεγκατάλειψη στο θέλημα του Θεού, που κατορθώνεται στον μοναχισμό με την υπακοή. Περνώντας το στάδιο της καθάρσεως από τα πάθη και της τηρήσεως των εντολών φτάνει ο μοναχός με την ασκήση της υπακοής στην καθαρότητα του νου και της καρδιάς. Έτσι ζει την ησυχία ως κατάσταση νοεράς ησυχίας η ησυχίας της καρδιάς· την ζει ως κατάσταση ενώσεως του νου με την καρδιά η ως περισυλλογή στον «κρυπτόν της καρδιάς άνθρωπον»[22], όπου γίνεται δυνατός ο αθόλωτος αντικατοπτρισμός της αλήθειας του Θεού. Εδώ πλέον η ησυχία δεν είναι ασκητική αλλά κατεξοχήν χαρισματική. Είναι κατάσταση καθαρότητας της ψυχής, κατά την οποία ο άνθρωπος ελεύθερος από κάθε εσωτερική ταραχή και ακαταστασία, υπερβαίνει τον εαυτό του και παραδίδεται στην θεωρία του Θεού. Στην κατάσταση αυτής της ησυχίας ο άνθρωπος γίνεται διαφανής ενώπιον του Θεού, γνωρίζεται από τον Θεό, γιατί τον θέλει ο Θεός, και γνωρίζει τον Θεό, γιατί είναι συντονισμένος με το θέλημά του. Γι' αυτό και στην αυθεντικώς χαρισματική αυτή ζωή, άσκηση, όπως γράφει και ο Γέροντας Σωφρόνιος, «δεν υπάρχει»[23]. Σε αυτήν έχουν πλέον υπερβαθεί τα πάθη, για την καταπολέμηση των οποίων χρειαζόταν η άσκηση.

Σε επίπεδο ακαδημαϊκής θεολογίας είχε τεθεί κάποτε το ερώτημα: «Ποιά βιβλική βάση έχει ο ησυχασμός; Ποιόν σκοπό εξυπηρετεί και σε ποιά εντολή στηρίζεται, όταν όλες οι ευαγγελικές εντολές συνοψίζονται, όπως είναι γνωστό, στην διπλή εντολή της αγάπης»;

Τα ερωτήματα αυτά είναι οπωσδήποτε ουσιαστικά, αλλά ταυτόχρονα παραμένουν και αναπάντητα στο επίπεδο της ακαδημαϊκής θεολογίας. Βέβαια υπάρχει κάποια βιβλική στήριξη της ησυχίας και του ησυχασμού στο ψαλμικό κείμενο «σχολάσατε και γνώτε ότι εγώ ειμι ο Θεός»[24]. Αυτή όμως εκλαμβάνεται με πρακτική σημασία, χωρίς κάποια ευρύτερη προέκταση και σημαντικότερο βάθος. Έτσι άλλωστε κατανοούσαν το κείμενο αυτό και οι σύγχρονοι του οσίου Συμεών του Νέου Θεολόγου βυζαντινοί ανθρωπιστές[25]. Υπάρχουν ακόμα και τα έμπρακτα παραδείγματα της Αγίας Γραφής με τον προφήτη Ηλία στον Κάρμηλο, τον Ιωάννη τον Πρόδρομο στην έρημο, η και τον ίδιο τον Ιησού, που αποσυρόταν για να προσευχηθεί στην ησυχία της ερήμου[26]. Αλλά και αυτά δεν θεωρούνται ικανά για την δικαίωση του ησυχασμού. Πιστεύεται από πολλούς ότι η ησυχία παραθεωρεί την πράξη. Δεν γίνεται όμως εύκολα αντιληπτό ότι χωρίς την ησυχία φαλκιδεύεται και η πράξη. Χωρίς την ησυχία φαλκιδεύεται η ίδια η σωτηρία του ανθρώπου, γιατί δεν παρουσιάζεται «σώος», αλλά παραμένει διασπασμένος.

Γενικά με την καταφατική η και με την αποφατική ακόμα ακαδημαϊκή θεολογία δεν υπάρχει ουσιαστική δικαίωση της ησυχίας και του ησυχασμού. Η απάντηση στο ερώτημα της ακαδημαϊκής θεολογίας πρέπει να αναζητηθεί σε ένα είδος

μεταθεολογίας, που δεν είναι άγνωστο στην περιοχή της εκκλησιαστικής εμπειρίας. Μόνο εκεί, όπου μπορεί να ελεγχθεί και να βεβαιωθεί η ουσιαστική σχέση της ησυχίας με την βίωση του περιεχομένου του Χριστιανισμού, και ειδικότερα με την τήρηση της διπλής εντολής της αγάπης, μπορεί να δοθεί η απάντηση αυτή. Έτσι η ασκητική εμπειρία της ησυχίας και του ησυχασμού προσφέρεται ως περιοχή για την μεταθεολογική θεμελίωση της χριστιανικής θεολογίας.

Αν ο πρωταρχικός στόχος της θεολογίας είναι η γνώση του Θεού, δηλαδή η θεογνωσία, και αν η θεογνωσία προκύπτει ως συνέπεια της αγαπητικής κοινωνίας Θεού και ανθρώπου, ο ησυχασμός με την ησυχία ως πρακτικό μέσο αλλά και ως καρπός θεογνωσίας βεβαιώνει μεταθεολογικά, δηλαδή εμπειρικά και οντολογικά, την αυθεντικότητα της θεογνωσίας. Τα δόγματα έχουν απροσμέτρητο βάθος, γράφει ο καθηγητής του ησυχασμού όσιος Ιωάννης της Κλίμακος. Ο νους του ησυχαστού εκτείνεται σε αυτά χωρίς κίνδυνο. Η προσέγγισή τους όμως χωρίς προηγούμενη απαλλαγή από τα πάθη, είναι επικίνδυνη[27].

Τον κίνδυνο αυτόν είχε επισημάνει και ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος λέγοντας: «Ου παντός το περί Θεού φιλοσοφείν... ότι των εξητασμένων και διαβεβηκότων εν θεωρία, και προ τούτων και ψυχήν και σώμα κεκαθαρμένων η καθαιρομένων το μετριώτατον. Μη καθαρῶ γαρ άπτεσθαι καθαρῶ τυχόν ουδέ ασφαλές»[28]. Η θεολογία προϋποθέτει καθαρότητα σχέσεως και κοινωνίας με τον ενυπόστατο Λόγο του Θεού. Όταν οι αισθήσεις δεν έχουν καθαρθεί και ενωθεί με τον Θεό, επισημαίνει και ο όσιος Ιωάννης της Κλίμακος, «χαλεπόν το περί Θεού διαλέγεσθαι». Όποιος θεολογεί σε τέτοια κατάσταση, «στοχαστικῶς αποφθέγγεται»[29]. Προϋπόθεση, αλλά και αυθεντική κατάσταση θεολογίας είναι η ησυχία με αγνότητα· «αγνεΐα μαθητήν θεολόγον ειργάσατο»[30]. Και η θεολογία ως κατάσταση βιώνεται στην νοερά ησυχία ή στην ησυχία της καρδιάς.

Ο «πνευματικός άνθρωπος», γράφει ο Απόστολος Παύλος, «κρίνει μεν πάντα, αυτός δε υπ' ουδενός ανακρίνεται», γιατί έχει «νουν Χριστού»[31]. Η νοερά ησυχία καθιστά διαφανή τον νου του ασκητή και επιτρέπει την οικείωση του νου του Χριστού. Με το χάρισμα αυτό, που λειτουργεί μέσα στο σώμα του Χριστού, στην Εκκλησία, μαρτυρεί ο εμπειρικός θεολόγος με καταφατικό τρόπο, αλλά και με τον πάντοτε σχετικό ανθρώπινο λόγο την υπερβατική αλήθεια του Πνεύματος.

Είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό ότι στον *Περί ησυχίας* λόγο του ο όσιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος περιορίζεται σχεδόν εξ ολοκλήρου στην υπόμνηση περιπτώσεων ανθρώπων, που λησμονούν τον κόσμο και τις μέριμνές του και προσηλώνονται στον Χριστό και τις δωρεές του. Έτσι αναφέρει την πόρνη, η οποία έβρεχε τα πόδια του Χριστού με τα δάκρυά της, προσηλωμένη τελείως προς εκείνον που

μπορούσε να συγχωρήσει τις αμαρτίες της. Υπενθυμίζει την περίπτωση των τριών μαθητών που ανέβηκαν με τον Χριστό στο Θαβώρ και έζησαν την έκπληξη της Μεταμορφώσεώς του, την έκπληξη των Αποστόλων που βρίσκονταν κλειδωμένοι «δια τον φόβον των Ιουδαίων» και είδαν τον αναστάντα Διδάσκαλό τους κ.α.

Τα παραδείγματα αυτά, λέει, δεν πρέπει μόνο να τα συλλογίζεται ως αφηγήσεις ο ησυχαστής, αλλά και να τα βλέπει να πραγματοποιούνται στον εαυτό του. Αν δεν συμβαίνει αυτό, αλλά ο ησυχαστής απομακρύνεται από τις εντολές και παύει να ασκεί σωματικά έργα, χωρίς να γνωρίζει να εργάζεται πνευματικά, μένει αργός και στις δύο περιοχές και αμαρτάνει. Όποιος γνωρίζει καλά την πνευματική εργασία, δεν εμποδίζεται από αυτήν στην σωματική εκπλήρωση των πρακτικών εντολών, αλλά μάλλον διευκολύνεται. Όποιος όμως περιορίζεται μόνο στην άσκηση, αν συμβεί να την σταματήσει, δεν μπορεί να εργαστεί πνευματικά[32].

Την ουσιαστική διαφοροποίηση της διανοητικής γνώσεως του Θεού από την εμπειρική θεογνωσία εφαρμόζει ο άγιος Γρηγόριος Παλαμάς με την χρησιμοποίηση των όρων θεολογία και θεοπτία. Τόσο απέχει, λέει ο άγιος Γρηγόριος, η θεολογία από την θεοπτία που πραγματοποιείται μέσα στο φως, όσο η γνώση κάποιου πράγματος από την απόκτησή του. Άλλο είναι να μιλάει κάποιος για τον Θεό, και άλλο να έρχεται σε κοινωνία μαζί του· «περί Θεού γαρ τι λέγειν και Θεώ συντυγχάνειν ουχί ταυτόν». Η θεολογία χρειάζεται τον προφορικό λόγο ή ακόμα και την τέχνη του λόγου, όπως και την χρήση λογικών συλλογισμών και αποδείξεων, όταν κάποιος θέλει να μεταδώσει και στους άλλους την γνώση του. Αυτό μπορούν να το κάνουν και άνθρωποι με κοσμική σοφία, ακόμα και χωρίς ψυχική καθαρότητα. Να αποκτήσει όμως κάποιος μέσα του τον Θεό και να ανακραθεί με το καθαρότατο φως του, όσο μπορεί να γίνει αυτό για την ανθρώπινη φύση, είναι αδύνατο, αν, εκτός από την κάθαρση που πραγματοποιείται με την άσκηση των αρετών, δεν βγει έξω από τον εαυτό του, ή μάλλον, αν δεν ξεπεράσει τον εαυτό του[33].

Ο εκστατικός αυτός χαρακτήρας της θεογνωσίας συντονίζεται απόλυτα με τον εκστατικό χαρακτήρα της χριστιανικής ανθρωπολογίας. Ο άνθρωπος δεν καταξιώνεται πραγματικά, αν δεν ξεπεράσει αυτό που είναι. Ο άνθρωπος δεν δημιουργήθηκε από τον Θεό για να παραμείνει αυτό που είναι. Δημιουργήθηκε ως άνθρωπος κατά φύση, για να γίνει θεός κατά χάρη. Το «καθ'ομοίωσιν» Θεού αποτελεί την εκστατική παράμετρο, που δόθηκε εκ κατασκευής στην φύση του για την ολοκλήρωσή του ως προσώπου και την πραγματοποίηση του σκοπού της υπάρξεώς του.

Η δυνατότητα της εκστατικής υπερβάσεως της φύσεως υπάρχει μέσα στην ανθρώπινη φύση. Αυτό δηλώνει ο εικονικός χαρακτήρας της. Η ανθρώπινη φύση

είναι εικονική («κατ'εικόνα»). Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είναι πραγματική. Αντίθετα μάλιστα σημαίνει ότι είναι όντως πραγματική και δυναμική· ακριβέστερα σημαίνει ότι είναι προσωπική· ότι δηλαδή η πραγματικότητά της, η αλήθειά της, βρίσκεται σε άμεση σχέση με το απόλυτο αρχέτυπό της, που βρίσκεται πέρα από την σχετικότητά της. Η αλήθεια της ανθρωπίνης φύσεως είναι υπερβατική. Συνδέεται με το όντως Ον που εικονίζει.

Ο άνθρωπος είναι άπειρος και μηδαμινός. Είναι άπειρος, όταν διατηρείται καθαρός και καθρεπτίζει μέσα του το όντως Ον, τον Θεό. Άπειρος κατά φύση ο Θεός, άπειρος κατά χάρη και αυτός που τον εικονίζει. Όταν όμως ο άνθρωπος είναι αμαυρωμένος, δηλαδή σκοτισμένος, είναι μηδαμινός. Είναι απείρως σκοτεινός και μηδαμινός, γιατί σκοτίζει και εξουθενώνει μέσα του το αρχέτυπό του, το Απόλυτο και Άπειρο.

Ο άγιος Ιγνάτιος ο Θεοφόρος γράφει: «Άμεινόν εστι σιωπάν και είναι, η λαλούντα μη είναι... Ο λόγον Ιησού κεκτημένος αληθώς, δύναται και της ησυχίας αυτού ακούειν, ίνα τέλειος η, ίνα δι' ων λαλεί και πράσση, και δι'ών σιγά γινώσκηται»[34]. Η ησυχαστική θεολογία ακούει την «ησυχία» του Θεού. Επιτελεί το έργο της Μαρίας, που καθόταν στα πόδια του Ιησού και άκουε την διδασκαλία του[35]. Υπάρχει όμως και η ακαδημαϊκή θεολογία, η οποία επιτελεί το έργο της αδελφής της Μάρθας, που πνιγόταν με την ετοιμασία του δείπνου για τον Χριστό[36]. Χωρίς την εργασία της Μάρθας δεν θα ετοιμαζόταν το δείπνο. Η Μάρθα, όπως και η Μαρία, αγαπούσε τον Χριστό. Εκείνος όμως επαίνεσε την στάση της Μαρίας υπογραμμίζοντας ότι «αυτός ο πλούτος ποτέ δεν θα αφαιρεθεί από αυτήν»[37].

Η ακαδημαϊκή θεολογία ήταν διαρκώς στραμμένη προς τον κόσμο και περισπασμένη «περί πολλήν διακονίαν»[38]. Συνάπτει την θεολογία με την φιλολογία, την ιστορία, την φιλοσοφία, την κοινωνιολογία και με ο,τι άλλο θεωρεί χρήσιμο ως επιστήμη. Εργάζεται συχνά με πολλή κοσμική φροντίδα για την προετοιμασία του δείπνου της Εκκλησίας, εκδηλώνοντας μάλιστα ορισμένες φορές, όπως και η Μάρθα, την αγανάκτησή της για όσους τηρούν την στάση της Μαρίας, λησμονώντας τον σχετικό έπαινό του Χριστού προς αυτήν. Ενώ όμως επιτελεί το έργο της Μάρθας, σφετερίζεται συχνά και την μερίδα της Μαρίας. Και αυτό δημιουργεί επικίνδυνες καταστάσεις για την Εκκλησία και τους πιστούς.

Το έργο της ακαδημαϊκής θεολογίας είναι χρήσιμο και σημαντικό, όταν είναι διακονικό και ταπεινό. Όταν ερευνά και αναδεικνύει την ζωή και την παράδοση της Εκκλησίας. Γίνεται όμως συζητήσιμο η και επικίνδυνο, όταν παραδίδεται στην ανθρώπινη έπαρση και αυθαιρεσία. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η αναγωγή της μη εμπειρικής θεολογίας σε επικίνδυνη μορφή αργολογίας. «Αργός λόγος»,

επισημαίνει ο όσιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος, δεν είναι μόνο ο «ανωφελής λόγος», όπως θα νόμιζε κάποιος, αλλά και ο λόγος που διατυπώνεται χωρίς την εμπειρική επίγνωσή του. Όταν π.χ. κάποιος διδάσκει την περιφρόνηση της κοσμικής δόξας, χωρίς να την περιφρονεί ο ίδιος ως βλαβερή και στερητική της «άνω δόξης», αργολογεί και ψεύδεται[39].

Η ακαδημαϊκή θεολογία θεμελιώνεται στην γνώση. Και είναι σωστή, όταν θεμελιώνεται στην σωστή γνώση. Η εμπειρική θεολογία δεν θεμελιώνεται στην γνώση. Θεμελιώνεται στο φως. Η γνώση δεν είναι το φως. Το φως όμως είναι η γνώση[40]. Η ακαδημαϊκή θεολογία θεμελιώνεται σωστά, όταν θεμελιώνεται στην γνώση του φωτός. Η θεμελίωση αυτή πλουτίζει την ακαδημαϊκή θεολογία. Και ο ακαδημαϊκός θεολόγος οφείλει να πλουτίζει τον νου και την θεολογία του με την θεολογία του φωτός, πράγμα που συνεπάγεται κάποια μορφή κοινωνίας με την εμπειρική θεολογία· κάποιο είδος ασκήσεως, κενώσεως και υπακοής για την δεξίωση του καρπού της. Χωρίς την προϋπόθεση αυτήν η θεολογία γίνεται «αργολογία» η και «ψευδολογία». Κατά τον άγιο Διάδοχο Φωτικής «ουδέν πτωχότερον διανοίας εκτός Θεού φιλοσοφούσης τα του Θεού»[41]. Τέλος ο Γέροντας Σωφρόνιος επισημαίνοντας τον αφηγηματικό χαρακτήρα της θεολογίας γράφει: «Η πραγματική θεολογία δεν είναι επινόηση του ανθρώπινου λογικού η αποτέλεσμα κριτικών μελετών, αλλά εκμυστήρευση για την ανώτερη εκείνη ύπαρξη, στην οποία εισήλθε ο άνθρωπος με την επενέργεια του Αγίου Πνεύματος»[42]. Γι'αυτό και η πραγματική προσέγγιση της δογματικής διδασκαλίας της Εκκλησίας γίνεται με την «αντιδογματική», δηλαδή με την προσωπική βίωσή τους.

Συνήθως στην ακαδημαϊκή θεολογία διακρίνονται δύο τάσεις· η συντηρητική και η προοδευτική. Οι «συντηρητικοί» θεολόγοι με την άγνη ατομία και την στειρότητά τους «λαλούν χωρίς να είναι». Αδυνατούν να κινηθούν η και εμποδίζουν την κίνηση προς το «θείον πυρ» της ησυχίας. Οι «προοδευτικοί» θεολόγοι με την τολμηρή φαντασία και τους στοχασμούς τους προσπαθούν να βρίσκονται πάντοτε σε «δημιουργική» συμφωνία με την κοσμική κοινωνία. Αλλά έτσι ούτε «διατηρείται» ούτε «προοδεύει» η αληθινή θεολογία. Εστία πραγματικής «διατηρήσεως» και ταυτόχρονης «προόδου» της αληθινής θεολογίας παραμένει πάντοτε το «πυρ της ησυχίας». Αυτό που αρέσκειται στην στάση της Μαρίας. Μεταλαμπαδευτής του πυρός αυτού είναι ο ορθόδοξος ησυχασμός, που διατηρείται διαχρονικά και ψηλαφίζεται εμπειρικά σε κάθε φάση καινοτομίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Έτσι η αυθεντική πηγή για κάθε ανακαινισμό στην Εκκλησία παραμένει ο ησυχασμός.

- [1]. Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος εις εαυτόν* 26,7, PG 35,1237B.
- [2]. Βλ. Συμεών Νέου Θεολόγου, *Ηθικά* 15,1, εκδ. J. Darrouzès, *Syméon le Nouveau Théologien, Traités Théologiques et Éthiques*, «Sources Chrétiennes», τομ. 129, Paris 1967, σ. 444.
- [3]. Συμεών Νέου Θεολόγου, *Ηθικά* 15,153-162, ο.π., σ. 454-456.
- [4]. Ιγνατίου Αντιοχείας, *Προς Εφεσίους* 15,2.
- [5]. *Απολυτίκιον* Παναγίας Παραμυθίας.
- [6]. *Ιω.* 14,21.
- [7]. Ιωάννου Σιναΐτου, *Κλίμαξ* 2,14, PG 88,657A.
- [8]. Μ. Βασιλείου, *Επιστολή* 2, 2, PG 32,228A
- [9]. *Ψαλμ.* 45,11.
- [10]. Συμεών Νέου Θεολόγου, *Ηθικά* 15,135-139, ο.π., σ. 454.
- [11]. Συμεών Νέου Θεολόγου, *Ηθικά* 15,103-106, ο.π., σ. 452.
- [12]. Γρηγορίου Θεολόγου, *Έπη ηθικά* 33, PG 37,928A.
- [13]. Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Απολογητικός της εις Πόντον φυγής* 6, PG 35,413B.
- [14]. Μ. Βασιλείου, *Όροι κατά πλάτος* 5,1, PG 31,920B.
- [15]. *Δευτ.* 15,9.
- [16]. Μ. Βασιλείου, *Ομιλία εις το «πρόσεχε σεαυτώ»* 2, PG 31,201A.
- [17]. Μ. Βασιλείου, *Επιστολή Αμφιλοχίω Επισκόπω* 233,1, PG 32,865D.
- [18]. Βλ. Μ. Βασιλείου, *Όροι κατά πλάτος* 7,1-2, PG 31,929A- 932A.
- [19]. Μ. Βασιλείου, *Όροι κατά πλάτος* 7,3, PG 31,940CD.
- [20]. Βλ. Ιω. Μάγεντόρφ, «*Ησυχασμός*», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία*, τομ. 6, Αθήναι 1965, στ. 83.
- [21]. Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος εις εαυτόν* 26,7, PG 35,1237A.

- [22]. Βλ. *Α Πέτρ.* 3,4.
- [23]. Αρχιμ. Σωφρονίου (Σαχάρωφ), *Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστι, Έσσεξ Αγγλίας* ⁵ 2010, σ. 212.
- [24]. *Ψαλμ.* 45,11.
- [25]. Βλ. Συμεών Νέου Θεολόγου, *Ηθικά* 15,135-138, *ο.π.*, σ. 454.
- [26]. Βλ. *Ματθ.* 4,1· 14,13. *Μαρκ.* 1,12-13· 1,35. *Λουκ.* 4,1· 5,16.
- [27]. Βλ.Ιω. Σιναΐτου, *Κλίμαξ* 27, 9, PG 88,1097C.
- [28]. Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 27(Θεολογικός 1) ,7, PG 36,13D.
- [29]. Βλ.Ιω. Σιναΐτου, *Κλίμαξ* 30,12-13, PG 88,1157C.
- [30]. Ιω. Σιναΐτου, *ο.π.*
- [31]. Βλ. *Α΄Κορ.* 2,15.
- [32]. Βλ. Συμεών Νέου Θεολόγου, *Ηθικά* 15,94 κ.ε., *ο.π.*, σ. 450 κ.ε.
- [33]. Βλ. Γρηγορίου Παλαμά, *Υπέρ των ιερώς ησυχάζόντων* 1,3,42, εκδ. Π. Χρήστου, *Γρηγορίου του Παλαμά, Συγγράμματα*, τομ. 1, Θεσσαλονίκη 1962, σ.453.
- [34]. Ιγνατίου Αντιοχείας, *Προς Εφεσίους* 15,2.
- [35]. Βλ. *Λουκ.* 10,39.
- [36]. Βλ. *Λουκ.* 10,40.
- [37]. Βλ.Αρχιμ. Σωφρονίου (Σαχάρωφ), *Οικοδομώντας τον ναό του Θεού μέσα μας και στους αδελφούς μας*, τομ. Α΄, Έσσεξ Αγγλίας 2013, σ. 182.
- [38]. *Λουκ.* 10,40.
- [39]. Βλ. Συμεών Νέου Θεολόγου, *Ηθικά* 1,461-468, εκδ. J. Darrouzès, *Syméon le Nouveau Théologien, Traités Théologiques et Éthiques*, «Sources Chrétiennes»,τομ. 122, Paris 1966, σ. 306.
- [40]. «Η γνώσις ουκ έστι το φως, αλλά το φως η γνώσις υπάρχει». Συμεών Νέου Θεολόγου, *Κατηχήσεις* 28, «Sources Chrétiennes»,τομ. 118, σ. 146.

[41]. Διαδόχου Φωτικής, *Κεφάλαια γνωστικά 7*, εκδ. J.E. Weis- Liebersdorf, σ. 10.

[42]. Αρχιμ. Σωφρονίου (Σαχάρωφ), *Ο άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης*, Έσσεξ Αγγλίας¹⁰ 2003, σ. 212.

<http://bitly.com/1XuB6or>